

Doktararitgerð og populer-rit

– Vita tey ungu í dag yvirhøvur, hvat jólafundurin var fyri ein fundur, spyr Finnbogi Ísakson í hesum ummæli. Hann heldur, at bókin Petur Martin Rasmussen er ein góður førningur hjá teimum ungu, sum vilja vita nakað um mál-ið, sigur hann

FINNBOGI ÍSAKSON

Yndisligt danskt er, og Harrin forbjóði, at føroyskt í Føroyum fær livilig kor!

Mong er tann sál nú í Himlinum er, veggvist av danskari tungu og presti, men fáa vit føroyskt! Eg svørji tað her: til Heljar so fara tør flest-ur!

Hesi speisku orðini hjá Pól F. haldi eg vera væl hóskandi inngang til nøkur orð um bókina „Mangt er í brøgdum vunnið“ eftir Petur Martin Rasmussen - ein bók um tað drúgva stríð,

sum var um at fáa føroyskt inn í kirkju og skúla.

Petur Martin Rasmussen er prestur og doktari í søgu. Í 1987 kom doktararitgerðin út á prenti. Hon kallast „Den færøske sprogrensning“ við undirheitið „med særlig henblik på kampen om færøsk som kirkesprog i national og partipolitisk belysning“.

Hetta er drúgt verk, heilar 485 síður - og sum flestu doktararitgerðir kanska nóg so turrislig viðhvørt at lesa hjá leikfólki. Tí hevur høvundurin nú skrivað ein stuttan samandrætt av tí, sum stóð í doktararitgerðini, og umframt kirkjumálið víðger hann eisini stríðið um skúlamálið í bókini „Mangt er í brøgdum vunnið - um politisku gongdina í málstríðnum.“ Henda bók er ikki so drúgv, einans 198 síður - og hon er skrivað soleiðis, at ein og hvør hevur lætt við at lesa hana.

Forlagið Sprotin hevur givið út. Lagt til rættis og

ritstjórnad hevur Jonhard Mikkelsen, hesin treysti stríðsmaðurin fyri føroyskum máli, mentan og skúla-skapi.

Stríðið kyknaði tíðliga

Í bókini er yvirlikt yvir politisku, mentanarliga, vinnuliga og samfelagsligu gongdina annars, serliga í 19. øld og fram til 1939. Hetta yvirlikt fyllir stívliga helvtina av síðutalinum. Men høvuðstátturin er málstríðið.

Mong munna hava ta fatan, at á jólafundinum í 1888 vóru menn samdir um at verja Føroya mál, og at teir fóru ikki hvør í sína ætt, fyrr enn tjóðskaparkenslan gjørdist politisk nøkur ár seinni, serliga frá 1906.

Men so er ikki. Longu áðrenn jólafundurin varð hildin, tók kjak seg upp í bløðunum, og tað vardi til út á várið í 1889. Tað kom fram longu tá, at menn vóru ymiskir á máli: fór føroyskt at troka danskt burtur og

soleiðis byrgja føroyingar av frá teirri ríku donsku og norðurlendsku mentanini?

Í hesum fyrsta umfarinum kom mestsum ongin beinleiðis mótsæða móti føroyskum fram, men fleiri ivaðust í, um tað var rætt at gera undirvísingarmálið í skúlanum og kirkjumálið føroyskt. Og longu tá verður bent á, at Jóannes Patursson vildi brúka málspurningin politiskt.

Einstakir av teimum, sum vóru við á jólafundinum, lupu frá heilt stutt eftir fundin.

- men fáa vit føroyskt!

Spjadingin gekk skjótt. Fimm ár eftir jólafundin var Hammershaimb, sum ber orð fyri at vera fadurin at skriftmálinum, og ferðaðist í Føroyum. Hann hevði ongantið verið nakar tjóðskaparligur stríðsmaður og prædikaði ongantið á føroyskum - hann var málfrøðingurin. Á ferðini búði hann hjá læknanum Boegh, sum var andstøðumaður hjá Jóannes bónda, og vitjaði

danskar embætismenn. Aftaná kom fram, at tjóðskaparmenninir vóru vónsviknir av Hammershaimb.

Havnarprestur Emil Bruun er eitt dømi um, hvussu skjótt alt skifti í málspurninginum. Í 1890 skrivaði hann, at føroyskt kirkjumál kundi verið til „en mægtig åndelig vækkelse.“ Í 1894 - árið eftir vitjan Hammershaimbs - er vent í holuni: hann fer í Halgubók at leita eftir grundgevingum ímóti føroyskum sum kirkjumáli. Dregur fram Paulus, Babelstornið og Pætur apostul og kemur sambært Petur Martini til, at „Guds bannlysning liggur á tjóðskaparrørsluni og øllum royndunum at fáa føroyskt til kirkjumál.“

Niðurstøðan hjá høvundinum er, at „føroyskt er synd“ sambært Emil Bruun.

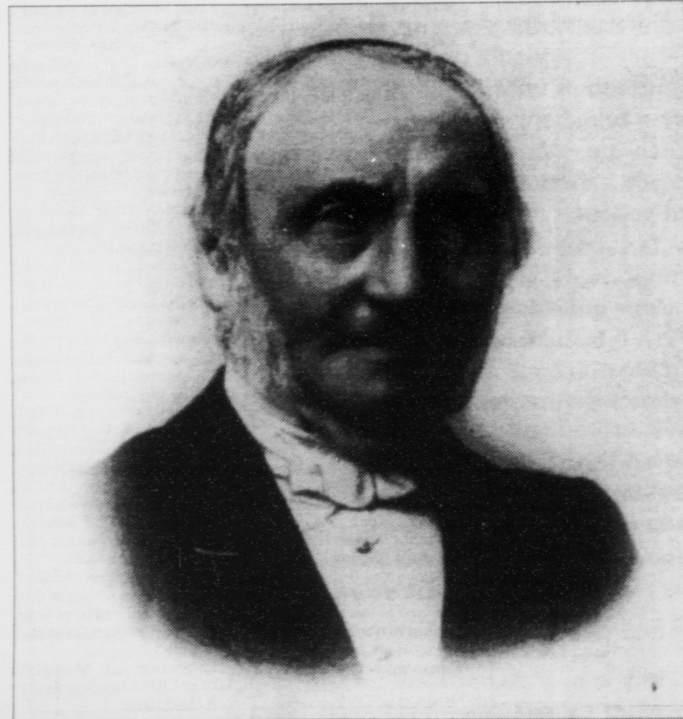
Tann gátuføri Andrass

Eitt annað dømi um ta ótrúligu gongdina í málstríðnum er Andrass Samuelsen, sambandshøvdingi og fyrsti løgmaður undir heimastyrinum. Hann var í nøkur ár so føroyskur, at hann skrivaði seg Andrass Sámalsson.

Men eisini hann skifti støðu, tó ikki so bráðliga sum Emil Bruun. Tað visir hetta brotið úr bókini:

„Tað er í sambandi við hetta mál á tingi í 1906 og -07, at ein nýggj stjórna

kemur upp á sambandshimmalin, og tað er Andrass Samuelsen. Í 1890-árunum var hann bladstjóri á Føringatíðindum. Tá ið málspurningurin var fyrri á tingi í 1906-07 sigur hann, at hann nú sum tá heldur tað vera rætt og ynskiligt, at prestarnir duga føroyskt. Tí vil hann fegin hava ein kapellan, sum er førur fyri at halda føroyska gudstænastu. Hann vónar og gleðir seg til, at føroyingar semjast um, at móðurmálið fer at hoyrast í kirkjunum, „forði vort modermål er og bliver den nøgle, der bedst lukker op til folkets hjertelum“. Egguni á Jóannes bónda strálaðu, tá ið hann hoyrði Andrass røða og helt fyri, at nú var hann, sum eg kandi hann fyrr í tíðini, tá vit stóðu lið um lið sum góðir føroyingar. Konoy frøðdist um, at Andrass var „genopstået i forklaert skikkelse“. Men ikki sluppu Jóannes og Konoy at vera leingi í paradisi, tí Andrass helt fram, at valdømi hansara hugsaði ikki sum hann, og tí fór hann hóast sína egnu samfönging at atkvøða ímóti uppskotinum um føroyskt í gudstænastuni „af partipolitiske grunde“. Hetta er fyrstu ferð, tað verður sagt hart og ryðuliga, at nú er partapolitikkur komin upp í spurningin um føroyskt mál í kirkjunum.“

V. U. Hammershaimb eigur æruna av føroyskum skriftmáli, og tiskil ein stóran part av æruni av, at føroyskt kundi mennast, sum tað gjørdi